

Rozwój nadzoru korporacyjnego w Polsce

Wstęp

Geneza nadzoru korporacyjnego pojawia się już w starożytności. Jej prekursorem był Homer. W swoim drugim wielkim eposie Odysei opisał problemy wynikające z rozdzielenia własności oraz kierowania tą własnością. Epos ten bardzo dobrze charakteryzuje konsekwencje wynikające z przedstawionego rozdzielenia.

Do ekonomii pojęcie nadzoru korporacyjnego wprowadził A. Smith, który w dziele „Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów” zaobserwował problem związany z *corporate governance* oraz kontrolą w korporacjach, a także ich konsekwencje¹. Dalsze definiowanie tego pojęcia różni się w zależności od kreowania się państwa, regulacji prawnych, jak i również społeczeństwa.

Obecnie nadzór korporacyjny jest już bardziej znany i coraz więcej ludzi zgłębia jego problematykę. Jest to efektem umiędzynarodowienia, jak i internacjonalizacji, a także wieloletnich skutków kryzysu finansowego. Pojawiły się nowe regulacje prawne, wskutek zmian w gospodarce. Jedną z metod, która ma ulepszyć działanie jednostek organizacyjnych, jest efektywny nadzór korporacyjny. Charakterystyka nadzoru korporacyjnego od kilku lat znana jest także w Polsce. Problematyka ta jest popularna w sferze ekonomicznej, jak i w dziedzinach rachunkowości, zarządzania oraz finansów.

Celem artykułu jest przedstawienie rozwoju nadzoru korporacyjnego. W artykule przedstawiono także interpretacje definicji nadzoru korporacyjnego w ujęciu różnych autorów oraz etapy prywatyzacji, co jest niezbędne dla zrozumienia powstania polskiego *corporate governance*.

1. Pojęcie nadzoru korporacyjnego

Pomimo, iż nadzór korporacyjny staje się coraz bardziej powszechny, to jednak nie ma jednoznacznej charakterystyki tego pojęcia. Zaobserwować to można

¹ Zob. A. Smith, *An Enquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, Random House, New York 1937.

analizując definicję różnych autorów. Każdy z nich charakteryzuje pojęcie nadzoru korporacyjnego w różnorodny sposób. W tabeli 1 ukazano przykładowe definicje oraz ich autorów.

Tabela 1. Przykładowe definicje nadzoru korporacyjnego

Lp.	Twórca	Definicja
1	J. Solarz	„Relacja faktycznej władzy między organami spółki, jej dostawcami i odbiorcami, pracownikami i akcjonariuszami oraz zewnętrznymi źródłami zasileń finansowych” ²
2	B. Wawrzyniak	Reguły, kodeks norm służących do kontrolowania agentów różnych organizacji
3	S. Rudolf	Zależność pomiędzy rolami, jakie odgrywają akcjonariusze i menedżerowie
4	J. Jeżak i L. Bohdanowicz	„Sposoby rozwiązywania konfliktów pomiędzy różnymi grupami, które wpływają na proces kierowania spółką, formułowania jej strategii oraz jej zachowania na rynkach kapitałowych, na rynkach dóbr i usług oraz rynku pracy” ³
5	J. Kay, A. Silberstone	Pojęcie zależy od podejścia teoretycznego. <i>Corporate governance</i> kształtowało się pod wpływem ciągu instytucyjnego i historycznego, które pokazywało, czym jest, a jak powinien wyglądać ład korporacyjny
6	G. O'Donovan	„Wewnętrzny system obejmujący procesy i ludzi, którzy pełnią «służbę» na rzecz właścicieli i udziałowców, poprzez podejmowanie czynności kontrolno-zarządczych, zgodnie z najlepszymi praktykami biznesowymi oraz celami organizacji” ⁴
7	F. Mayer	„Nadzór korporacyjny zajmuje się ujednoczeniem interesów inwestorów i menedżerów oraz zapewnieniem prowadzenia firmy z korzyścią dla właścicieli” ⁵
8	J. Brooks	Metoda, w której kierownicy obrachują się przed udziałowcami i akcjonariuszami
9	N. Macdonald, A. Beattie	„Analizowanie wewnętrznej spójności między podstrukturami tworzącymi firmę” ⁶

Źródło: Opracowanie własne.

2. Teorie nadzoru korporacyjnego

Ważne zadanie w nadzorze korporacyjnym odgrywają teorie. Każda z tych teorii jest jednoznacznie identyfikowana przez rolę, jaką powinny odgrywać organy nadzoru. Wyróżniamy teorię:

² K.A. Lis, H. Stefaniuk, *Nadzór korporacyjny*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2005, s. 29.

³ J. Jeżak, L. Bohdanowicz, *Nadzór korporacyjny [w:] Leksykon zarządzania*, red. M. Romanowska, Difin, Warszawa 2004, s. 358.

⁴ Netsoft consulting, www.governance.pl [dostęp: 8.11.2016].

⁵ M. Jerzemowska, *Nadzór korporacyjny*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2002, s. 25.

⁶ Ibidem, s. 24.

- zasobową,
- interesariuszy,
- agencji,
- stewarda,
- instytucjonalną,
- hegemonii menedżerskiej.

Poniżej przedstawiono jedną z teorii, jaką jest teoria agencji i która jest uważana za najbardziej popularną pod względem analizy nadzoru korporacyjnego. W teorii agencji występują dwa podmioty. Jednym z nich jest mocodawca, który zleca zadanie dla drugiego podmiotu, jest nim sam agent. Zadaniem agenta jest zrealizowanie powierzonych mu prac.

Warto przeanalizować problemy, z którymi borykają się zleceniodawca i agent. Pierwszy problem występuje, gdy pojawia się sprzeczność związana z celami oraz nieufnością, co do partnera biznesowego dotyczącego kontraktu. Zleceniodawca przez zbyt wysokie koszty lub trudność nie może sprawdzić czy agent jest wobec niego uczciwy. Kolejnym z problemów jest kwestia podziału ryzyka. Występuje, gdy zleceniodawca i agent inaczej postrzegają powagę ryzyka.

Rozkwit teorii agencji nastąpił w wyniku dwóch kierunków: nurtu pozytywnego i związku pomiędzy agentem i mocodawcą. Pierwszy z nich skupiał się na badaniu sytuacji, w których dążenia agenta i zleceniodawcy pozostawały w sporze, a także na charakterystyce procesów monitorowania, które rozgraniczały konformistyczne czynienie agentów. Drugi kierunek poruszał problem agenta, który działał pomiędzy sztabem zarządzającym a właścicielami w innowacyjnych spółkach⁷.

3. Rozwój nadzoru korporacyjnego w Polsce

Położenie Polski w środku Europy znacząco wpłynęło na stymulację rozwoju polskiego *corporate governance*, których geneza sięga czasów starożytnych. Nadzór korporacyjny można podzielić na trzy etapy rozwoju. Pierwszego z nich można doszukiwać się w połowie XVIII w., drugiego w latach 1918–1939, a ostatniego w 1989 r., gdy wróciła gospodarka wolnorynkowa.

Wstępny etap polskiego *corporate governance* ma początek wraz z ukazaniem się cech gospodarki wolnorynkowej, określającej normy prawne związane z formowaniem nowych zasad w gospodarce. Fundamentalną zmianę, która pozwoliła na zapoczątkowanie systemu kapitalistycznego odnieść można do prób odnowy kraju, które miały miejsce w XVIII w.

⁷ S. Rudolf, T. Janusz, D. Sztos, P. Urbanek, *Efektywny nadzór korporacyjny*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2002, s. 33–40.

Tworzące się dokumenty były istotnym elementem rozbudowy nadzoru korporacyjnego. Ważnym wydarzeniem tego okresu było zgłębienie wiedzy na temat Kodeksu Zamoyskiego. Klasyfikowano w nim chaotyczny i nieuporządkowany system prawny. Celem utworzenia zbioru praw sądowych była chęć poprawy sytuacji prawnej chłopów i mieszczaństwa. Projekt został jednak odrzucony przez sejm w 1780 r.⁸

Początkowy etap systemu kapitalistycznego sięga czasów Kodeksu cywilnego oraz Kodeksu handlowego Napoleona, które powstały na podstawie wcześniejszego prawa francuskiego. Dokumenty te obejmowały kodyfikacje prawa francuskiego, które były aktualne do lat 30⁹. Polska struktura prawna tworzona była przez działanie prawa niemieckiego, które było efektem wpływu praw: polskiego, rzymskiego, niemieckiego oraz francuskiego. Warunki gospodarcze także stworzyły zarys polskiego *corporate governance*. Jednym z kluczowych efektów kreowania się nadzoru korporacyjnego było stworzenie 12 maja 1817 r. Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie¹⁰, gdzie początkowo przedmiotem handlu były weksle oraz obligacje.

Lata 1918–1939 stanowią kolejną fazę rozkwitu nadzoru korporacyjnego. W 1918 r., kiedy miało miejsce odzyskanie niepodległości przez Polskę. Po dotkliwych skutkach wojny władze państwa postanowiły odbudować kraj. W tym celu trzeba było wprowadzić nowe regulacje prawne w celu ujednoczenia prawa. 17 marca 1921 r. uchwalono Konstytucję marcową, która wprowadziła w Polsce podział władz na: sądowniczą, ustawodawczą i wykonawczą¹¹. Dominowała władza ustawodawcza. W tym czasie zbudowano mocne fundamenty prawne, także takie, które sprzyjały rozwojowi przedsiębiorstw oraz nadzoru korporacyjnego. Przepisy prawne sterujące zarządzaniem i kontrolowaniem spółek uchwalono dopiero na przełomie lat dwudziestych, trzydziestych XX w. Kolejnym ważnym elementem było uchwalenie Prawa o spółkach akcyjnych¹², w którym zawarto prawa i obowiązki akcjonariuszy i akcjonariatu. Wszystko to uczyniło, że Polskę powinno się przypisać do państw rozwijających kontynentalny wzór polskiego *corporate governance*.

Ostatni etap rozwoju nadzoru korporacyjnego wystąpił po przemianach politycznych, jakie miały miejsce po 1989 r. Postęp *corporate governance*, który powiązany był z rozrostem struktury gospodarki rynkowej, rozróżniał dwie fazy: kształtowania oraz dojrzałości.

⁸ Zbiór praw sądowych na mocy konstytucji roku 1776 przez J. W. Andrzeja Zamoyskiego, www.starodruki.ihuw.pl [dostęp: 10.11.2016].

⁹ Zob. A. Wielomski, *Krytyka Kodeksu Napoleona we Francji w XIX wiek* [w:] *Doctrina*, red. S. Jaczyński, Pracownia Wydawnicza WH, Siedlce 2008, s. 203.

¹⁰ Giełda Papierów Wartościowych, www.gpw.pl [dostęp: 10.11.2016].

¹¹ Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 44, poz.267).

¹² K. Oplustil, *Instrumenty nadzoru korporacyjnego (corporate governance) w spółce akcyjnej*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 112–113.

W wstępnej fazie trzeba było zmienić dawne normy prawne, jak również zasady instytucjonalne ładu korporacyjnego, gdyż wcześniejsze nie odpowiadały współczesnym wyzwaniom. Planowane wejście Polski do Unii Europejskiej wiązały się z koniecznością dostosowania się do warunków, jakie stawiała Unia. Zakres tych mechanizmów ukształtował tendencje i tempo przemian gospodarczych.

12 kwietnia 1991 r. została przywrócona Giełda Papierów Wartościowych, a już w 2007 r. odbyła się pierwsza sesja na rynku *NewConnect*, który z czasem przyczynił się do wzrostu liczby firm notowanych na GPW¹³.

Struktura i postęp gospodarki rynkowej, jak również rozwój *corporate governance* tworzą nie tylko normy prawne. Określają także tworzenie mechanizmu finansowego bazującego na rynku oraz przemianę własnościową. Nadrzędnym zamiarem prywatyzacji było zwiększenie sprawności gospodarki oraz możliwości dla rozwoju przedsiębiorstw prywatnych. Podczas prywatyzacji pojawiły się Narodowe Fundusze Inwestycyjne, które od 1994 r. wprowadziły reguły polityki w problematyce rachunkowości w korporacjach. Powstanie wielkiego akcjonariusza, dzięki któremu rozwiązano problem związany ze sprawnym działaniem oraz obserwowaniem menedżerów niektórych spółek było jedną z zalet utworzenia NFI pod względem *corporate governance*¹⁴. Formalna prywatyzacja NFI miała miejsce w 1998 r., kiedy dopiero wówczas zaczęto interesować się rynkiem kapitałowym¹⁵. Utworzono kilka ważnych ustaw m. in. Ustawę o Prawie działalności gospodarczej¹⁶, Ustawę o Krajowym Rejestrze Sądowym¹⁷, a także uchwalony 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych¹⁸. Regulacje w tych ustawach sprawdziły się w czasie ich funkcjonowania, umacniając regulacje prawne na rynku polskim oraz tworząc przewagę względem innych państw Europy Środkowo-Wschodniej, gdyż opierały się na normach gospodarki rynkowej. Zasady prywatyzacji oprócz procesu prywatyzacji dotyczyły kreowania się struktur nadzorczych, a w szczególności systemu własnościowego oraz organów spółki. Duże zmiany wniosła ustawa z 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych¹⁹. W ustawie zawarto także funkcje, które mieli pełnić menedżerowie i pracownicy.

¹³ NewConnect, www.newconnect.pl [dostęp: 13.11.2016].

¹⁴ M. Jerzemowska, Golec A., Zamojska A., *Corporate governance: BRIC i Polska na tle krajów rozwiniętych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2015.

¹⁵ Zob. P. Kozarzewski, *Nadzór korporacyjny i wtórna prywatyzacja w Polsce: ramy prawne i zmiany w strukturze własnościowej*, CASE 2004, s. 1–2.

¹⁶ Zob. Ustawa z dnia 19 listopada 1999 r. – Prawo działalności gospodarczej (Dz. U. Nr 101, poz. 1178).

¹⁷ Zob. Ustawa z dnia 20.08.1997 r. – Krajowy Rejestr sądowy (Dz.U. Nr 127, poz. 769).

¹⁸ Zob. Ustawa z dnia 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. Nr 94, poz. 1037).

¹⁹ Zob. Ustawa z dnia 30.08.1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz. U. Nr 118, poz. 561).

W Polsce zbudowano złożony mechanizm prawny dotyczący *corporate governance*: normy prawa handlowego, liczne ustawy oraz przepisy rynku kapitałowego. Przedsiębiorstwa musiały pracować w zmiennym otoczeniu, gdyż rząd chciał utworzyć trwały ustrój prawny i rozbudować rynek kapitałowy.

Gdy Polska wstąpiła do Unii Europejskiej, dostosowała się do wymogów oraz regulacji prawnych Unii. Główne regulacje nadzoru korporacyjnego są pomocne gdyż ukazują rzetelne informacje oraz chronią przed naruszaniem prawa.

Podsumowanie

Pomimo, iż nadzór korporacyjny kreował się przez wiele lat, nie ma jednoznacznej charakterystyki tego pojęcia, gdyż różni twórcy ukazują odmienny zakres pojęcia w zależności od wyrażających poglądów na cele funkcjonowania przedsiębiorstwa oraz różnice kulturowe i geograficzne.

Aby zarządzanie i funkcjonowanie przedsiębiorstwem było przewidywalne musi ono posiadać procedury, reguły oraz zasady. Dlatego też powstawały liczne dokumenty ustawy, które były istotne w rozbudowie nadzoru korporacyjnego. Miały one na celu efektywne i przejrzyste zarządzanie oraz minimalizację błędów w zarządzaniu. Prywatyzacja także miała kluczową rolę w kreowaniu się nadzoru korporacyjnego, gdyż jej nadrzędnym zamiarem było powiększenie sprawności gospodarki oraz możliwości dla rozwoju przedsiębiorstw prywatnych.

Bibliografia

- Giełda Papierów Wartościowych, www.gpw.pl.
- Jerzemska M., Golec A., Zamojska A., *Corporate governance: BRIC i Polska na tle krajów rozwiniętych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2015.
- Jerzemska M., *Nadzór korporacyjny*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2002.
- Jeżak J., Bohdanowicz L., *Nadzór korporacyjny [w:] Leksykon zarządzania*, red. M. Romanowska, Difin, Warszawa 2004.
- Kozarzewski P., *Nadzór korporacyjny i wtórna prywatyzacja w Polsce: ramy prawne i zmiany w strukturze własnościowej*, CASE 2004.
- Lis K.A., Stefaniuk H., *Nadzór korporacyjny*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2005.
- NewConnect, www.newconnect.pl.
- Postuła I., *Nadzór korporacyjny w spółkach Skarbu Państwa*, ABC a Wolters Kluwer business, Warszawa 2013.
- Rudolf S., Janusz T., Stos D., Urbanek P., *Efektywny nadzór korporacyjny*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2002.

- Smith A., *An Enquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, Random House, New York 1937
- Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz. U. Nr 94, poz. 1037).
- Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 44, poz. 267).
- Ustawa z dnia 19 listopada 1999 r. – Prawo działalności gospodarczej (Dz. U. Nr 101, poz. 1178).
- Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. – Krajowy Rejestr Sądowy (Dz. U. Nr 127, poz. 769).
- Ustawa z dnia 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz. U. Nr 118, poz. 561).
- Zbiór praw sądowych na mocy konstytucji roku 1776 przez J.W. Andrzeja Zamoyskiego, www.starodruki.ihuw.pl.

Streszczenie

Początki nadzoru korporacyjnego pojawiają się już w starożytności. W obecnych czasach nadzór korporacyjny jest już powszechnym zjawiskiem. Istnieją również różne definicje nadzoru korporacyjnego. Jest to efektem globalizacji, a także długo trwającego kryzysu finansowego. Pojawiły się regulacje prawne oraz nowe zmiany w gospodarce. Problematyka nadzoru korporacyjnego od kilkudziesięciu lat znana jest też w Polsce.

W omawianym artykule przedstawione są trzy etapy rozwoju *corporate governance*. Pierwszego z nich można doszukiwać się w połowie XVIII w., drugiego w latach 1918–1939, a ostatniego w 1989 r., kiedy wróciła gospodarka wolnorynkowa. Wszystkie te etapy różniły się historią, strukturą organizacyjną, strukturą gospodarczą i regulacjami prawnymi. W artykule przedstawiono również definicję nadzoru korporacyjnego oraz regulacje prawne.

Słowa kluczowe: nadzór korporacyjny, *corporate governance*, rozwój, regulacje prawne.

THE DEVELOPMENT OF CORPORATE GOVERNANCE IN POLAND

Summary

The origins of corporate governance have its beginnings in antiquity. Nowadays, corporate governance is a common phenomenon. There are also different definitions of corporate governance. This is a result of globalization, as well as long-lasting financial crisis. There were regulations, as well as new developments in the economy. The issue of corporate governance for decades and is known in Poland. In this article there are presented the three stages of the development of corporate governance in Poland. The first of them can be traced to the mid-eighteenth century, the other in the years 1918–1939, and the last in 1989, when the free market economy returned. All of these steps varied history, organizational structure, economic structure and regulations. The article presents the definition of Corporate Supervision and Legal Regulations.